Mircea BÂRSILĂ
Universitatea din Piteşti

«VÂRSTA DE FIER» ÎN VIZIUNEA LIRICĂ A LUI AL. PHILIPPIDE
- FRAGMENT -
MOTIVUL «PACTULUI CU DIAVOLUL» ÎN *BALADA VECHII SPELUNCI*

Résumé: *Les effets engendrés par la solution du « pacte avec le diable », ayant pour but d'échapper à l'état d'angoisse et à « la réalité trop étroite qui nous entoure » vont de pair avec un pessimisme anthropologique spécifique à « l'âge de fer » de l'humanité.*
Mots-clés *:le pacte avec le diable, pessimisme, âge de fer*

Acțiunea acestei balade fantastice se desfăşoară, noaptea, într-o speluncă, pe o vreme viforoasă, concomitent cu un ritual satanic (sabatul), spre care participanții, cuprinşi de delir, se avântă nu pe mături sau călare pe animale demonice, ci pe coama vântului turbat: "*Urlau în viforul de-afară / Toți musafirii la sabat / Şi ne chemau neîncetat / Să ne-avântăm cu ei afară / Pe coama vântului turbat"*. Vântul dezlănțuit şi urletele celor "înfierbântați" de satanica liturghie conferă întunericului *de-afară"* valențe sumbre, sinistre, tenebroase (în stilul viziunilor lui E.A.Poe), valențe ce fac din respectiva noapte "o împărăție a dezordinii", un spațiu aorgic al demoniei şi al răului universal. Sumbrele imagini ale *întunecării* exterioare sunt concurate, între pereții speluncii, de imaginea fetei "cu ochi de diamante negre", o "Veneră barbară", o făptură "de smoală" a cărei prezență întețeşte starea de *melancolie* a clienților săi. Melancolia (gr.*melas* – negru; *kole* – bilă, umoare), ca boală a sufletului, cum era considerată în Evul Mediu şi în Renaştere este, aşadar, o *stare neagră,* o stare ce exprimă conştiința răului sau, altfel spus, statutul melancolicilor de "fii ai lui Saturn" şi, respectiv, de prizonieri ai diavolului.

Tot din perspectivă creştină, *crâşma* ca *avanpost* al Infernului, al diavolului, este unul din spațiile cele mai propice manifestării *suferinței mixte* a melancolicilor. De asemenea, prin asocierea cu „pântecul unei galere", spelunca dobândeşte calitatea de „figură" a „strâmtei realități din jur" (concept goethean, în **Faust**) din care personajele baladei simt imperios nevoia de a evada. Caracterul mixt al suferinței de acest tip constă în amestecul specific al tristeții, al disperării, al angoasei, cu desfătarea oferită de "opiumul" visului compensativ, de reveriile utopice care elasticizează amarele şi ostilele raporturi cu lumea ale "fiilor lui Saturn". Visând, melancolicul vede într-o altă lumină realitatea: în iluzoria şi fragmentarea lumină a unui proiect irealizabil.

Dacă *spelunca* este, pe de altă parte, o "figură" a recluziunii interioare a melancolicilor, a prizonieratului lor, a *ocultismului* propriu acelora a căror "ființă interioară se închide în mutismul ei" (Jean Starobinski, *Melancolie, nostalgie, ironie,* Ed. Meridiane, 1993, p.44), o figură a "complexului lui Iona" de care este marcată conştiința melancolicilor, *băutura tare* ("apa diavolului") şi *muzica* au înțelesul, pe de o parte, de *agenți* ai utopiei, iar pe de alta, de *agenți* ai regretelor, ai disperării, ai angoasei, toate la fel de "toxice" în ansamblul lor.

Ca şi în poezia *Seară tristă* a lui Bacovia, femeia care cântă în speluncă şi care este iubita tuturor ("*Fata cu şolduri dolofane/ Pe care o iubisem rând pe rând / cânta romanțe suburbane / Cu glasul răguşit şi blând / Al unei vechi toxicomane"*) întruchipează echivoc (pseudo-alegoric) însăşi *Melancolia.*

BDD-A5322 © 2005 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:34 UTC)

Cântecul "barbarei Venere", o variantă nocturnă şi decăzută – de smoală – a Galateei este însuşi *cântecul melancoliei*. Un cântec ce stârneşte în "conştiinţele prizoniere" ale clienţilor promisiunea – utopică – a unei *deschideri* desuetele şi pateticele cântece ale sale deschid o fereastră spre acea „altă lume" la care visează aşa-numiţii „fii ai lui Saturn".

Îngemănarea celor două planuri – amara realitate şi visul asumat ca *alternativă* a călătoriei propriu-zise şi a evadării din realitate – justifică atât asimilarea *speluncii* (element fix, imobil şi terestru) cu un *vas* ce rătăceşte pe ape, cât şi paralelismul dintre cei aflaţi în speluncă şi *emigranţii* înghesuiţi în pântecul unei vechi galere, pe durata anevoioasei lor *pribegii* spre "o Americă de vis". Dorinţa călătoriei într-o Americă de vis completează cele două aspecte ale **tematicii călătoriei** în poezia lui Philippide: pe mările astrale şi spre „celelalte tărâmuri ale lumii".

Versurile referitoare la cântecul "barbarei statui" se repetă (în mai multe strofe), cu nuanţe semantice noi, fapt ce le conferă, în sintaxa discursului, regimul de *refren* a cărui menire este aceea de a evidenţia valenţele de *compensaţie simbolică* ale cântecului: «aparentul nonsens al "frazei" muzicale [organizează] un spaţiu care, pentru conştiinţa prizonieră, este făgăduinţa unei deschideri"» (Ibidem, p.12).

Eşecul utopiei lipsite de calităţi terapeutice (*Dar noi priveam cu gândul ostenit / Printre banalele refrene*) motivează încrederea celor din speluncă în puterile magice ale "noului musafir" (apărut, miraculos, în speluncă) şi în enigmaticele şi mincinoasele făgăduinţe salvatoare ale acestei prezenţe malefice.

Între procedeele utilizate cu dexteritate de Al. Philippide, trebuie amintit acela al *anticipării.* "Ascuţitul şi finul stilet" anticipează secvenţa *crestării* braţelor şi a iscălirii cu sânge a *pactului*" ("*La braţe ne-am crestat pe rând / Şi-am iscălit apoi cu sânge"*), după cum "mlădierile feline" ale glasului (felina fiind prin excelenţă, în bestialul medieval un animal diavolesc) anticipează secvenţa în care cei din speluncă se lămuresc, în sfârşit, cine era ciudatul musafir: *"Ha! Ce duhoare de pucioasă!/ Unde-i tovarăşul ciudat?/ Nu l-ai văzut jucând pe masă / Cu fracu-n coadă verde ridicat? / Copita din pantof ieşea lucioasă"*.

În realizarea *portretului* misterios al hibridei făpturi demonice, Al. Philippide l-a avut ca model pe Mefisto din *Faust*-ul lui Goethe ("*Aici ca tânăr nobil am venit; / Cu haina-n tiv de aur, purpurie, / Cu pană de cocoş la pălărie, / Cu-o mantă scurtă de atlaz / şi-o lungă spadă ascuţită"* îi spune Mefisto lui Faust; versurile 1536-1540; *"Salut, nespus de fericită, / Pe cavalerul cu copită"*; versurile 1140-1141); *"Piciorul, nu mă pot lipsi de el, / Deşi-ntre oameni doar necaz mi-atrase"*; versurile 2499-2500; Goethe, **Faust,** ed. Univers, Bucureşti, 1982, trad. Stefan Aug. Doinaş).

După iscălirea *pactului* cu sânge, în conformitate cu canonul unui asemenea târg, cei înşelaţi încep să aibă chinuitoare mustrări de cuget, stare sugerată de senzaţia că *rachiul* turnat de statuia "cu glasul răguşit şi blând" are *gust de sânge*.

Vânzarea sufletului li se pare celor ce s-au lăsat ispitiţi de dorinţa de a emigra din propria condiţie un păcat de neiertat: "*Blestemu-acelei vechi spelunci / Ne urmăreşte pas cu pas"*. Spre deosebire de *Faust*, unde personajul este salvat în cele din urmă de cetele de îngeri şi unde *pactul cu diavolul* are o altă semnificaţie (bazată pe valenţele pozitive ale demonicului, complementare celor negative), balada lui Al. Philippide, incumbă semnificaţii ce converg spre morala creştină care interzice şi condamnă orice legătură cu făpturile din "întunecata oaste a lui Lucifer".

Duhoarea de pucioasă (specifică oricărei prezenţe diavoleşti, aşa cum reiese din înverşunatele şi oniricele rapoarte ale inchizitorilor), coada ce ridică fracul, în timpul

BDD-A5322 © 2005 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:34 UTC)

dansului pe masă, şi copita ascunsă în pantof îi trezesc la realitate pe cei înşelaţi de cel ce le păruse un magician, după felul în care vorbea şi după obiectele însoţitoare (stiletul şi misterioasa teacă "*plină de-ncrustări arabe"*).

Interjecţia "Ha!", formulările exclamative şi cele interogative din ultimele două strofe susţin textual starea de trezire a celor înşelaţi, o stare ce se împleteşte cu deruta şi revolta.

Potrivit moralei creştine, *pactul* cu *diavolul* are înţelesul unui *abuz* faţă de toleranţa divină şi chiar valenţele unei inadmisibile contestări a lui Dumnezeu.

La acest procedeu (pactul cu diavolul) apelau, în Evul Mediu şi în Renaştere, cei ce profesau magia neagră şi, respectiv, cei disperaţi şi lacomi şi care, deşi credeau în Dumnezeu, "se foloseau" de puterile diavolului pentru împlinirea rapidă (miraculoasă) a dorinţelor de bogăţie sau de putere…(vezi Carlo Ginzburg, **Istorie Nocturnă**. **O interpretare a Sabatului**, Ed. Polirom Iasi, 1996 şi Michel de Certeau, **Fabula Mistică, secolele XVI – XVII,** Ed. Polirom Iaşi, 1996.

Vechea speluncă este pentru "iubiţii" fetei "cu şolduri dolofane" (şi care are statutul de simbol al amăgirii sufleteşti), o capcană a diavolului. Răsplata diavolească, spre deosebire de cea a lui Dumnezeu (o răsplată *viitoare*, adică în lumea de apoi) este, aşa cum susţine "ciudatul musafir", una *imediată.*

Naivitatea triştilor clienţi se întoarce, ca un bumerang, împotriva lor, iar păcatul respectiv ia înţelesul unui păcat de neşters, prin gravitatea lui. Pactul cu diavolul – fie şi involuntar – este o greşeală ireversibilă şi inadmisibilă: "*Blestemu- acelei vechi spelunci / Ne urmăreşte pas cu pas"*. Efectele induse de soluţia pactului cu diavolul, în scopul vindecării de starea de angoasă şi al eliberării de „realitatea strâmtă din jur" se circumscriu unui pesimism antropologic specific „vârstei de fier" a omenirii.

Bibliografie :

STAROBINSKI Jean, *Melancolie, nostalgie, ironie,* Ed. Meridiane, 1993, p.44
GOETHE, *Faust,* ed. Univers, Bucureşti, 1982, trad. Stefan Aug. Doinaş
Carlo Ginzburg, *Istorie Nocturnă. O interpretare a Sabatului*, Ed. Polirom Iasi, 1996
DE CERTEAU Michel, *Fabula Mistică, secolele XVI – XVII,* Ed. Polirom Iaşi, 1996.
BALOTĂ Nicolae, *Al. Philippide, sau monologul poetului*, în Umanităţi, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1973

BDD-A5322 © 2005 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:34 UTC)